

Cơ hội, thách thức của cách mạng 4.0 đối với ngành xuất bản Việt Nam

HOÀNG XUÂN VINH

Dựa trên nền tảng phát triển của khoa học và công nghệ đặc biệt là cuộc cách mạng 4.0, các nước tiên tiến đang phát triển ngành xuất bản theo hướng số hóa trong tất cả các mảng: xuất bản, in, phát hành. Ngành xuất bản Việt Nam không thể đứng ngoài cuộc. Bài viết khẳng định sự phát triển của ngành xuất bản Việt Nam theo xu hướng quốc tế là tất yếu và chỉ ra những cơ hội, thách thức trước mắt của ngành xuất bản Việt Nam.

Từ khóa: ngành xuất bản, cách mạng khoa học và công nghệ, cách mạng 4.0.

1. Khái quát

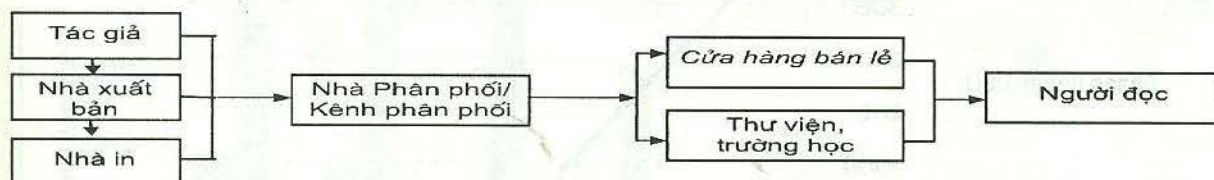
Có thể nói, mỗi cuộc cách mạng về khoa học kỹ thuật trên thế giới đều gắn với những phát minh của loài người. Cuộc cách mạng công nghiệp lần thứ nhất: cơ khí hóa năm 1784 gắn liền với sự ra đời của máy hơi nước. Cuộc cách mạng công nghiệp lần thứ 2 (1871-1914): điện khí hóa gắn liền với sự ra đời của máy phát điện. Cuộc cách mạng công nghiệp lần thứ 3: tự động hóa năm 1969 gắn liền với sự ra đời của máy tính điện tử. Riêng cuộc cách mạng công nghiệp lần thứ 4 (4.0) bắt đầu từ những năm 2000 gắn liền với sự ra đời của nhiều phát minh: internet, robot,

trí tuệ nhân tạo, công nghệ in 3D, Big Data (lưu trữ và xử lý số liệu lớn),...

Các cuộc cách mạng khoa học công nghệ nói trên đã tạo ra nhiều thay đổi cho ngành xuất bản, đặc biệt là ngành in ấn. Từ máy đánh chữ, máy phô tô tạo nên những cuốn sách đến phát minh ra máy in khô, máy tính điện tử, công nghệ in kim. Về sau có rất nhiều lần cải tiến máy in như: in phun, in lazer tạo ra các thay đổi lớn đối với ngành xuất bản.

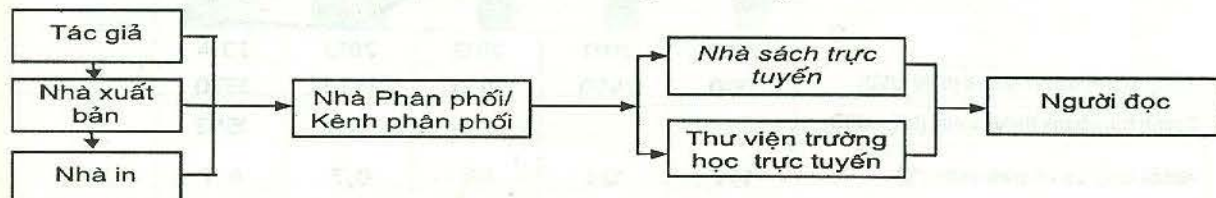
Trước khi có cuộc cách mạng công nghệ 4.0, ngành xuất bản vẫn xuất bản theo quy trình truyền thống:

HÌNH 1: Sơ đồ xuất bản truyền thống

Sau khi có internet thì bắt đầu có sự thay đổi về quy trình xuất bản, sơ đồ như sau:

HÌNH 2: Sơ đồ xuất bản truyền thống khi có Internet

Hoàng Xuân Vinh, Nhà xuất bản Đại học Quốc gia Hà Nội.

Như vậy trước khi có cuộc cách mạng công nghiệp 4.0, ngành xuất bản đã có ngừng thay đổi đáng kể, tuy nhiên chưa có sự đột phá trong lĩnh vực này.

2. Công nghệ 4.0 và xu hướng phát triển của ngành xuất bản thế giới

Sự phát triển đột phá của khoa học công nghệ đã làm cho công nghệ in, nhân bản có những kỳ tích mới và phục vụ đắc lực cho sự tăng trưởng nền kinh tế cũng như đời sống dân sinh. Theo dự báo của Hiệp hội Xuất bản thế giới, “đến năm 2015, sách điện tử chiếm khoảng 50% tổng sách được xuất bản trên thế giới”. Một tư liệu khác cho biết, “nếu như năm 2004 doanh thu từ ebook của thế giới mới chỉ đạt 464 triệu USD bằng 6,4% thị phần sách thì năm 2013 đã đạt 3,6 tỷ USD, chiếm 49,2% doanh thu của thị phần sách”. Những thập kỷ tới đây của thế kỷ thứ XXI, các loại sách điện tử, sách nói sẽ là sản phẩm giữ vị trí chủ đạo của ngành xuất bản thế giới. Theo Hiệp hội Xuất bản Hoa Kỳ, “ebook được xuất bản hàng năm tăng theo cấp số nhân và sách truyền thống suy giảm đáng kể ở Mỹ”.

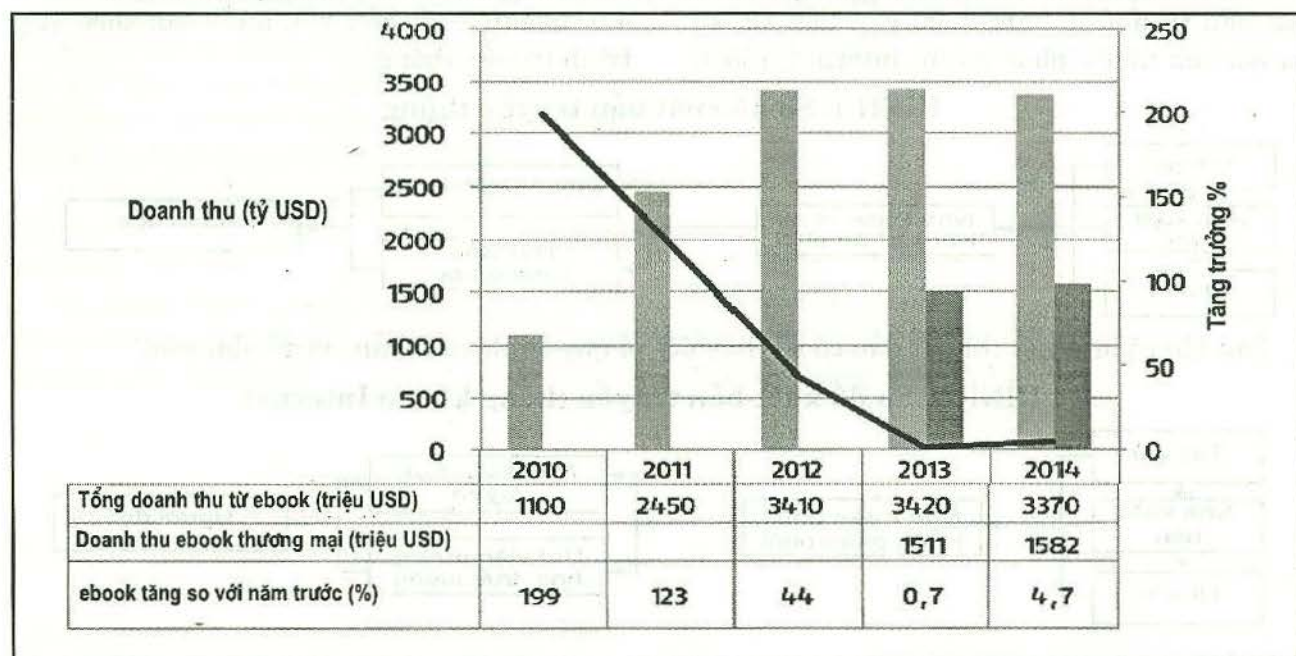
Xu hướng phát triển Ebook là một nhu

cầu tất yếu gắn liền với công nghệ 4.0. Rõ ràng, ebook ngày nay đã và đang là dạng xuất bản phẩm hot, có tốc độ phát triển chóng mặt và mang lại nhiều lợi ích cho cả nhà sản xuất, kinh doanh và người sử dụng. Sử dụng ebook ngày nay đã trở thành phổ biến trên thế giới, thậm chí còn là thói quen đọc của nhiều người, nhiều tầng lớp xã hội bởi sự tiện ích của nó. Người đọc có thể mang hàng trăm quyển ebook bên mình trong mọi lĩnh vực và môi trường hoạt động mà lại giảm thiểu thời gian tìm kiếm. Thiết bị đọc ebook có chất lượng cao cho người đọc những cảm giác thoải mái, có thể tiếp thu được đầy đủ, trọn vẹn nội dung.

Ngành xuất bản ở Mỹ

Thị trường sách của Hoa Kỳ gần như phục hồi sau một thời gian dài suy giảm mạnh mẽ do khủng hoảng kinh tế từ năm 2008. Từ 2010-2014, thương mại sách đã ổn định về cả khối lượng và doanh thu. Mức doanh thu tăng trên tất cả các định dạng, in và kỹ thuật số 20,9 % về giá trị. Trong đó, sách trẻ em và thanh thiếu niên tăng mạnh nhất. Năm 2014, nhiều bản sao của sách điện tử đã được xuất bản dưới dạng bìa cứng.

HÌNH 3: Sự phát triển của phân khúc ebook tại Mỹ, năm 2010 đến năm 2014

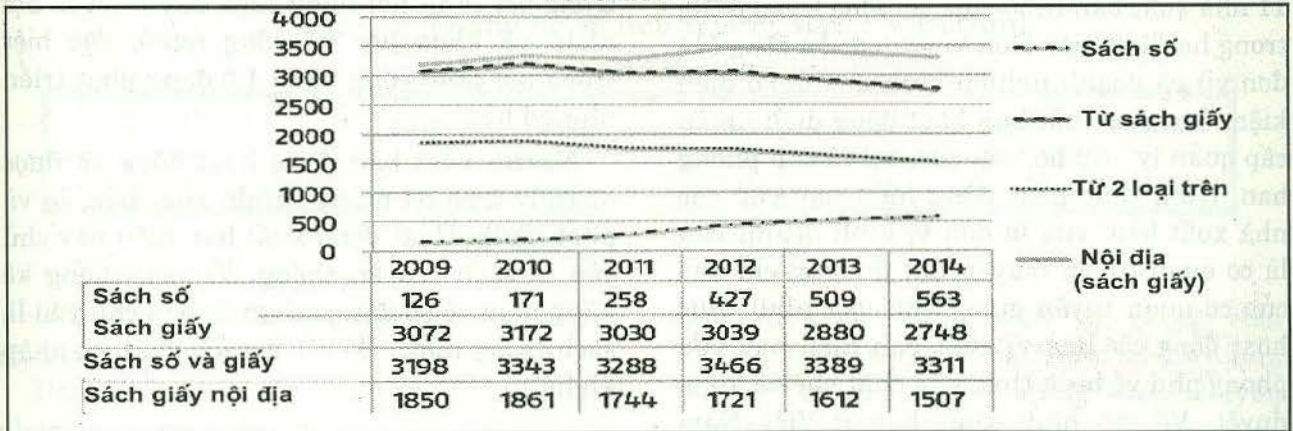
Nguồn: AAP StatShots

Ở Châu Âu

Thị trường sách Châu Âu chủ yếu dựa vào thị trường của các nước: Anh, Đức, Tây Ban

Nha và một số thị trường mới nổi khác. Đây cũng là một khu vực phát triển mạnh trên cả hai lĩnh vực: sách truyền thống và ebook.

HÌNH 4: Doanh thu của nhà xuất bản Anh trong các danh mục được chọn, từ năm 2009 đến 2014

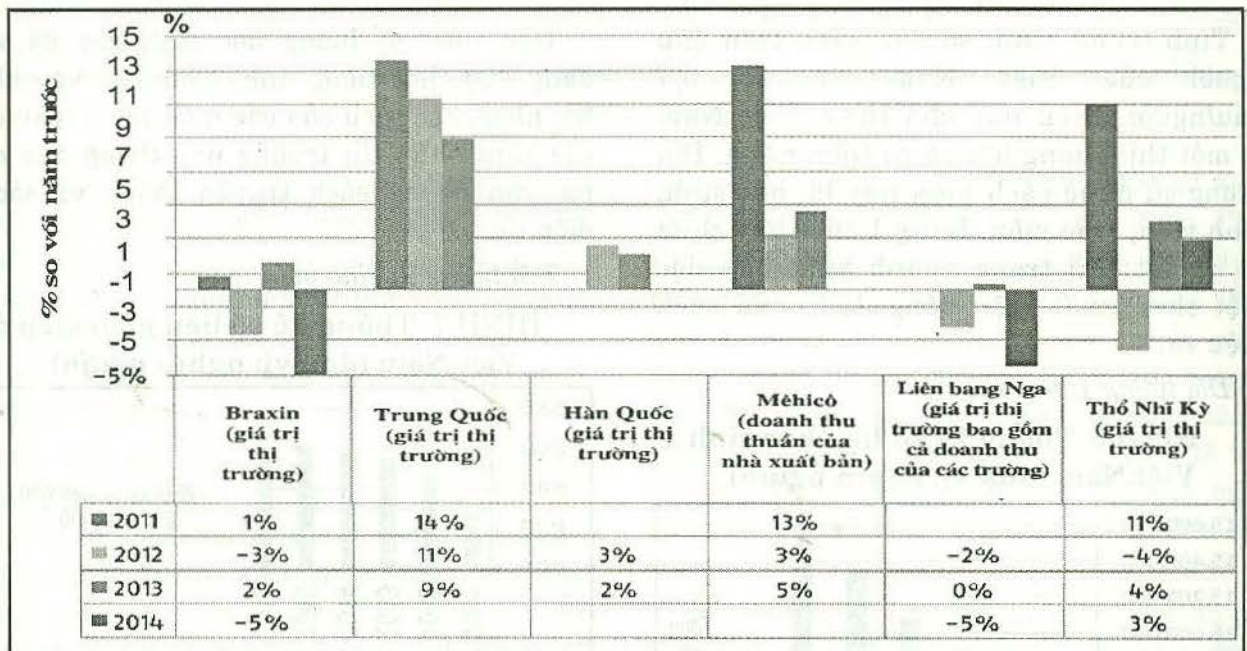

Nguồn: Niên giám thống kê PA.

Bảng doanh thu trên cho thấy, sự phát triển của ngành xuất bản ở Anh đang thay đổi về cấu trúc cũng như đa dạng sản phẩm đặc biệt là sách điện tử.

Một số thị trường mới nổi như Trung Quốc, Hàn Quốc, Mêhicô, Nga... cũng có thay đổi mạnh mẽ.

HÌNH 5: Tổng quan thị trường mới nổi tính bằng nội tệ

Nguồn: Tác giả tổng hợp từ: tổ chức thương mại xuất bản các nước.

Như vậy phát triển của ngành xuất bản trên thế giới đang đi theo xu hướng xuất bản kỹ thuật số và đây là xu hướng tất yếu của ngành trong cuộc cách mạng khoa học công

nghe 4.0.

Xuất bản đã có đóng góp nhiều cho nền kinh tế của các nước và giải quyết một phần lao động đáng kể.

3. Những cơ hội, thách thức đối với ngành xuất bản Việt Nam

3.1. Các số liệu thực trạng

Hiện nay tại Việt Nam có 60 nhà xuất bản trong đó có 49 nhà xuất bản ở trung ương và 11 nhà xuất bản thuộc địa phương, hoạt động trong hai lĩnh vực: Đơn vị sự nghiệp công (44 đơn vị) và doanh nghiệp kinh doanh có điều kiện. Các nhà xuất bản hoạt động dưới nhiều cấp quản lý: cấp bộ, cấp cục, vụ và cấp phòng ban. Hình thức hoạt động hiện nay của các nhà xuất bản: vừa là đơn vị kinh doanh vừa là cơ quan tuyên truyền đặt dưới sự chỉ đạo của cơ quan tuyên giáo. Như vậy hình thức hoạt động các đơn vị xuất bản hiện nay vừa phong phú về hình thức vừa chặt chẽ về kiểm duyệt. Về mô hình xuất bản ở Việt Nam

tương đồng với Trung Quốc nhưng khá khác biệt với các nước phát triển. Ngành xuất bản được phát triển dựa trên quy định của Luật Xuất bản. Điều này vừa là thuận lợi cũng vừa là thách thức đối với ngành xuất bản trong bối cảnh hội nhập hiện nay nhất là hội nhập về khoa học và công nghệ, đặc biệt trong bối cảnh công nghệ 4.0 đang phát triển như vũ bão.

Ngành xuất bản đang hoạt động và được quản lý trên ba mảng chính: xuất bản, in và phát hành. Hoạt động xuất bản hiện nay chủ yếu là sách truyền thống. Vì vậy, thống kê hàng năm về số đầu sách xuất bản chủ yếu là sách trong nước. Có rất ít sách xuất và nhập khẩu.

BẢNG 1: Thống kê số liệu xuất bản sách ở Việt Nam 5 năm

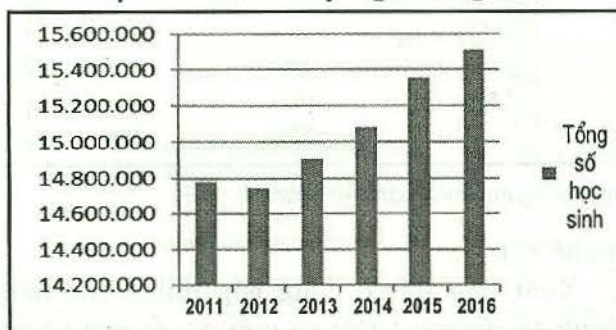
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Số đầu sách	227.542	24.640	23.603	28.326	29.014	30.069
Số bản sách (triệu)	293.7	287.8	265.2	368.9	362.8	334.3

Nguồn: Tổng cục Thống kê.

Tính trung bình, số đầu sách trên đầu người của Việt Nam khoảng 3,7 đầu/người. Điều này cho thấy, Việt Nam là một thị trường lớn và có tiềm năng. Đối tượng sử dụng sách hiện nay là: học sinh, sinh viên, giáo viên. Bảng 1 cho thấy chưa có sự đột phá trong ngành xuất bản đặc biệt chưa xuất hiện bóng dáng của sách điện tử.

Đối tượng 1: học sinh

HÌNH 6: Thống kê số liệu học sinh Việt Nam (đơn vị: nghìn người)

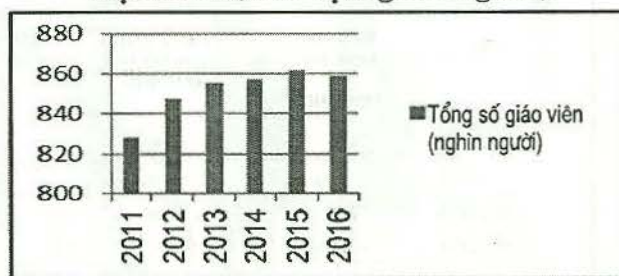

Nguồn: Tổng cục Thống kê.

Hơn nữa, số lượng học sinh này đã và đang được học tiếng anh. Chính vì vậy khi hội nhập, các sách của các nước hoàn toàn có thể xâm nhập thị trường này thông qua cả hai con đường sách truyền thống và sách điện tử.

Đối tượng 2: giáo viên

HÌNH 7: Thống kê số liệu giáo viên ở Việt Nam (đơn vị: nghìn người)

Nguồn: Tổng cục Thống kê

Đây là thị trường vừa có tính sử dụng vừa có tính định hướng tài liệu cho học sinh. Thị trường này có tính ổn định, phát triển nhiều về chất lượng, có trình độ

chuyên môn và tiếng anh. Chính vì vậy đội ngũ này vừa là đọc giả nhưng rất có thể là tác giả. Đây cũng là thị trường không nhỏ ở Việt Nam.

Đối tượng 3: thư viện và trường học

Đối tượng thư viện và trường học thường gắn liền với nhau. Hằng năm Nhà nước đầu tư số lượng không nhỏ cung cấp thiết bị và sách, vì thế đây là đối tượng cần được quan tâm.

BẢNG 2: Thống kê số liệu trường học ở Việt Nam
(đơn vị: nghìn người)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Tổng số trường học	28803,0	28916,0	28977,0	28922,0	28951,0	28791,0

Nguồn: Tổng cục Thống kê.

Đối tượng 4: sinh viên đại học, cao đẳng và dạy nghề

Đây là đối tượng dễ nắm bắt sự hội nhập về công nghệ thông tin, đặc biệt là

sách điện tử. Sinh viên và giảng viên thường nghiên cứu sâu, tham khảo nhiều tài liệu và đọc nhiều mảng sách chuyên ngành:

BẢNG 3: Thống kê số liệu Sinh viên và giảng viên đại học, cao đẳng ở Việt Nam
(đơn vị: nghìn người)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Tổng số trường học	419,0	421,0	428,0	436,0	445,0	229,0
Tổng số sinh viên	2.208,1	2.178,6	2.061,6	2.363,9	2.118,5	1.759,5
Tổng số giáo viên	84,1	87,7	91,6	91,4	93,5	72,3

Nguồn: Tổng cục Thống kê.

Như vậy xét về tiềm năng, Việt Nam là một thị trường triển vọng. Nếu các nhà xuất bản khu vực và thế giới xâm nhập thị trường này thì ngành xuất bản Việt Nam sẽ bị cạnh tranh lớn.

4.2. Một số cơ hội cho ngành xuất bản Việt Nam

Có thể nói Việt Nam là nước hội nhập sớm về công nghệ thông tin và phát triển sớm về internet tạo nên một môi trường hội nhập về khoa học và công nghệ. Trước làn sóng của cuộc cách mạng lần thứ 4, Việt Nam là nước có nhiều chính sách ưu tiên, quan tâm đến phát triển kinh tế, xã hội dựa trên nền tảng công nghệ 4.0.

Từ năm 2012, Nghị quyết 20 của Ban chấp hành TW về phát triển khoa học và công nghệ đánh giá tình hình thực tiễn,

đưa ra tầm nhìn phát triển khoa học và công nghệ đến năm 2020 và tầm nhìn 2030. Chỉ thị 16/CT-TTg về việc tăng cường năng lực tiếp cận cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ 4, trong đó đưa ra nhiệm vụ và giải pháp, trách nhiệm của các bộ, ngành trong việc đón nhận sự hội nhập của cuộc cách mạng này trong việc phát triển kinh tế và xã hội. Riêng Luật Xuất bản 2012 có một chương về xuất bản và phát hành sách điện tử.

Xét điều kiện bên trong, Việt Nam đã có tích lũy về công nghệ, có cầu từ người đọc, từ Chính phủ và các ngành liên quan để ra đời sách điện tử, kỹ thuật số.

Bên ngoài, Việt Nam chịu sự tác động từ hội nhập và sự phát triển khoa học và công nghệ.

BẢNG 4: Tỷ lệ tăng trưởng internet ở Việt Nam

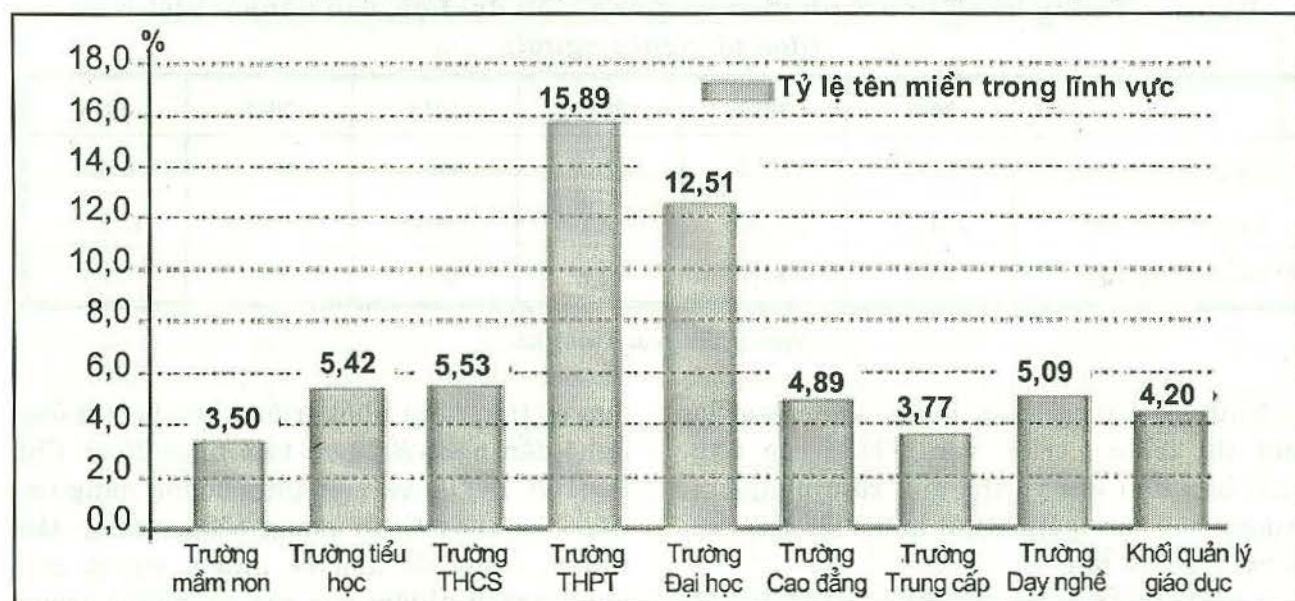
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Tỷ lệ người sử dụng internet Việt Nam (%)	35,07	35,49	37,7	39	52	54,19
Tỷ lệ người sử dụng internet thế giới (%)	31,8	35,1	38	40,7	43,4	46,1

Nguồn: Báo cáo tài nguyên Internet Việt Nam 2017.

Bảng trên cho thấy tốc độ phát triển internet của Việt Nam đã vượt thế giới trong hai năm 2015 và 2016. Trong lĩnh vực giáo dục và đào tạo, lượng tên miền đăng ký sử dụng bởi các đơn vị giáo dục, đào tạo chiếm 3,07% tổng số tên miền “.vn”. 57,13% số tên

miền đăng ký sử dụng trong lĩnh vực giáo dục, đào tạo là tên miền cấp ba dưới “.edu.vn”. Tỷ lệ tên miền dưới “.edu.vn” có website là 77,87%. Đuôi tên miền “.edu.vn” là một trong số các đuôi tên miền có tỷ lệ có website nhiều nhất.

HÌNH 8: Tỷ lệ tăng trưởng internet ở Việt Nam trong trường học

Nguồn: Báo cáo tài nguyên internet Việt Nam 2014.

Như vậy tốc độ tăng trưởng trong trường phổ thông và trong trường học là lớn nhất. Đây là những tiềm năng của Việt Nam trong việc phát triển kỹ thuật số trong lĩnh vực xuất bản.

4.3. Những thách thức với Việt Nam

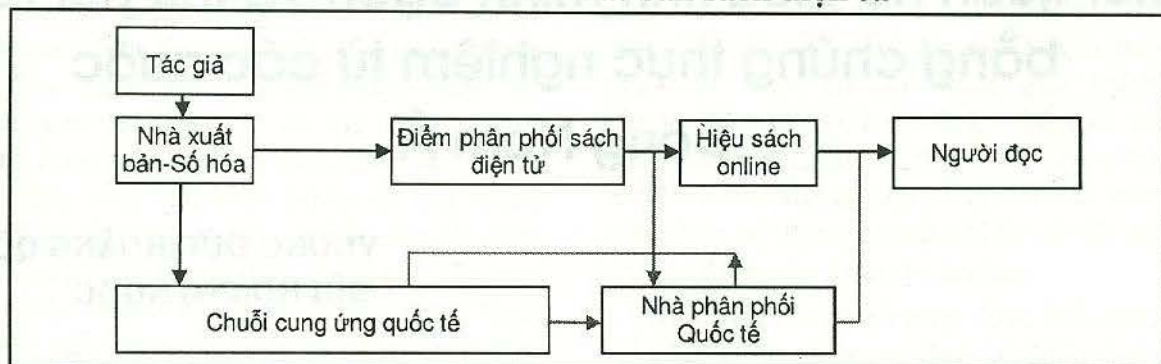
Thách thức từ bên ngoài

Có thể thấy rằng, một khi sách kỹ thuật số ra đời thì việc kinh doanh cũng như sản xuất sẽ là một bước đột phá lớn trên nhiều phương diện. Từ hình thức

xuất bản đến phương thức kinh doanh phụ thuộc rất lớn vào công nghệ số và internet. Vì vậy, đào tạo nguồn nhân lực chất lượng cao đáp ứng nhu cầu phát triển của ngành xuất bản là một nhu cầu cấp thiết trong cạnh tranh với các nhà xuất bản trong khu vực và trên thế giới.

Mô hình kinh doanh sách điện tử bây giờ không còn như mô hình 1 và 2 mà theo mô hình sau:

HÌNH 9: Mô hình xuất bản sách điện tử

Sách điện tử từ nước ngoài xâm nhập và chiếm lĩnh thị trường Việt Nam là một tương lai tất yếu. Lợi thế của sách điện tử là đến tay người sử dụng: nhanh, nhiều, đa dạng và rẻ. Bốn yếu tố này cho thấy sách điện tử có thể đẩy lùi rất xa sách truyền thống. Vấn đề này cần được xem xét một cách nghiêm túc.

Thách thức từ bên trong

Có thể thấy thách thức từ bên trong của Việt Nam cũng không nhỏ. Về chính sách, Việt Nam đưa ra nhiều chính sách, song, chưa có chính sách phát triển sách điện tử trong chiến lược phát triển ngành xuất bản, cũng như trong các nghị quyết của Đảng cũng như chiến lược phát triển ngành xuất bản đến năm 2020 tầm nhìn 2030 của Chính phủ. Về nhân lực, Việt Nam chưa có nguồn nhân lực cho việc phát triển sách điện tử. Việt Nam có một số cơ sở đào tạo nguồn nhân lực cho ngành xuất bản nhưng chủ yếu là đào tạo về định hướng, chính trị tư tưởng, kỹ thuật biên tập, phát hành mà chưa chú trọng đến đào tạo nguồn nhân lực cho lĩnh vực số hóa hay sách điện tử. Trong Luật Xuất bản 2012 có một chương nói về phát hành sách điện tử nhưng chưa đưa ra được khái niệm và bản chất để quản lý loại hình xuất bản này./.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Đảng Cộng sản Việt Nam, 1996, 2001, 2006, 2011: *Văn kiện đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ VIII, IX, X, XI*. Hà Nội: Nxb Chính trị quốc gia.
2. Luật xuất bản sửa đổi 2012.
3. Chỉ thị số 42-CT/TW ngày 25/8/2004 của Ban Bí thư Trung ương Đảng về *Nâng cao chất lượng toàn diện của hoạt động xuất bản*;
4. Báo cáo tài nguyên Internet Việt Nam 2014
5. Thông báo số 289-TB/TW ngày 04/12/2009 thông báo kết luận của Ban Bí thư Trung ương Đảng về *Xây dựng mô hình tổ chức của Nhà xuất bản trước yêu cầu mới*.
6. Quyết định 115/QĐ-TTg 2014 về việc phê duyệt *Quy hoạch xuất bản, in, phát hành xuất bản phẩm đến năm 2020, tầm nhìn năm 2030*.
7. Robert S. Kaplan & David P. Norton (2011), *Bản đồ chiến lược*, Nxb Trẻ, tr. 273, 473, 491, 513.
8. Publishing in Singapore, Country Report & Directory of Members, Singapore Book Publishers Association.

Ngày nhận bài: 11-11-2017

Ngày nhận bản sửa: 11-12-2017

Ngày duyệt đăng: 21-12-2017